doi: 10.23734/wwr20131.295.330

„Wychowanie w Rodzinie" t. VII (1/2013)

Ewa JURCZYK-ROMANOWSKA
Uniwersytet Wrocławski, Polska

Instytucja pochodzenia dziecka w polskim prawie rodzinnym w latach 1946–1965[1]

Institution of Parentage in Polish Family Law in the Years 1946–1965

Streszczenie

Artykuł stanowi opis ewolucji systemu domniemań dotyczących instytucji pochodzenia dziecka w polskim prawie w latach 1946–1964. Analizie poddano trzy następujące po sobie regulacje prawne: *Prawo rodzinne* z 1946 roku – stanowiące pierwszą próbę unifikacji tej materii od czasu uzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku, *Kodeks rodzinny* z 1950 roku – znoszący podział na dzieci małżeńskie i pozamałżeńskie oraz *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* z 1964 – którego przepisy nadal posiadają moc obowiązującą (z uwzględnieniem późniejszych nowelizacji). Ujęta w sposób nowatorski analiza obejmuje takie zagadnienia, jak: podział na dzieci małżeńskie i pozamałżeńskie i jego konsekwencje, domniemanie ojcostwa, sądowe ustalenie ojcostwa, a także uprawnienie, uznanie i zrów-

[1] Artykuł prezentuje cząstkowe wyniki badań nad instytucją pochodzenia dziecka, które prowadzono w ramach projektu badawczego poświęconego ewolucji powojennego prawa rodzinnego (od pierwszej unifikacji w latach 1945–1946 do czasów współczesnych). Z uwagi na obszerność zagadnienia wnioski opracowane zostały w dwóch uzupełniających się tekstach. Pierwszy z nich, prezentowany właśnie Czytelnikom, obejmuje cezurę czasową 1946–1965, drugi natomiast stanowi analizę instytucji pochodzenia dziecka w obecnie obowiązującym *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* (lata 1965–2013); artykuł ten przygotowywany jest do druku w kolejnym tomie czasopisma „Wychowanie w Rodzinie".

nanie dziecka. W artykule zwrócono również uwagę na zmieniającą się sytuację prawną podmiotów, związanych z instytucją pochodzenia dziecka, czyli: dziecka, matki, ojca oraz męża matki.

Słowa kluczowe: pochodzenie dziecka, prawo rodzinne, domniemanie ojcostwa, uznanie dziecka, powództwo o ustalenie ojcostwa, dzieci małżeńskie i pozamałżeńskie.

Abstract

The paper constitutes a description of the evolution of the system of presumptions pertaining to institution of parentage in Polish family law in the years 1946–1965. The following three legal acts were analysed: Family Law of 1946, constituting the first attempt at unification of regulations connected with this matter since 1918, when Poland regained independence, Family Code of 1950, abolishing the division into legitimate and illegitimate children, and the Family and Guardianship Code of 1964, with its legal regulations still in force (with subsequent amendments). The innovative analysis encompasses such problems as: division into legitimate and illegitimate children and its consequences, presumption of paternity, establishment of paternity in court, as well as legitimisation, recognition, and equalisation of a child. The changing situation of the legal entities connected with the institution of parentage, i.e. child, mother, father, and mother's husband is also discussed in the article.

Keywords: parentage, family law, presumption of paternity, recognition of child, action for establishment of paternity, legitimate and illegitimate children.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku zastąpienie pozaborczych przepisów dzielnicowych rodzimym, jednolitym dla całego obszaru państwa ustawodawstwem było zadaniem priorytetowym. Dlatego też w 1919 roku powołano Komisję Kodyfikacyjną II RP[2], której zadaniem było „[...] przygotowanie projektów jednolitego ustawodawstwa dla wszystkich ziem w skład Państwa wchodzących, a to w dziedzinie prawa cywilnego i karnego"[3]. Efektem prac Komisji były m.in. *Kodeks karny* z 1932 r.[4], *Kodeks handlowy* z 1934 r.[5], *Kodeks postępowania cywilnego* z 1930 r.[6] czy

[2] Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. *o komisji kodyfikacyjnej*, Dz. U. 1919, nr 44, poz. 315.
[3] Tamże, Dz. U. 1919, nr 44, poz. 315, art. 2.
[4] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, Dz. U. 1932, nr 60, poz. 571.
[5] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy, Dz. U. 1934, nr 57, poz. 502.

Kodeks postępowania karnego z 1928 roku[7]. Jednakże w przypadku szeroko rozumianego prawa cywilnego, obejmującego: prawo osobowe, rzeczowe, rodzinne i spadkowe, wybuch w 1939 roku II wojny światowej przerwał prace kodyfikacyjne, pozostawiając jedynie projekty ustaw. Dlatego też kwestia regulacji i unifikacji prawa cywilnego i wyodrębniającego się z niego prawa rodzinnego ponownie stała się priorytetem po zakończeniu działań wojennych.

Pochodzenie dziecka w *Prawie rodzinnym* z 1946 roku

Zgodnie z ustawą Krajowej Rady Narodowej z 3 stycznia 1945 roku *o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy*[8] kompetencje w tym zakresie zostały przyznane Rządowi Tymczasowemu Rzeczypospolitej Polskiej. W latach 1945–1946 wydano cztery akty prawne dotyczące problematyki rodziny. Należały do nich:

— dekret z 25 września 1945 r. *Prawo małżeńskie*[9],
— dekret z 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*[10],
— dekret z 14 maja 1946 r. *Prawo opiekuńcze*[11],
— dekret z 29 maja 1946 r. *Prawo małżeńskie majątkowe*[12].

Wymienione wyżej akty prawne porządkowały kwestie związane z formalnoprawnym aspektem zakładania i funkcjonowania rodzin w państwie

---

[6] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 29 listopada 1930 r. Kodeks Postępowania Cywilnego, Dz. U. 1930, nr 83, poz. 651.

[7] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1928, nr 33, poz. 313.

[8] Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dn. 3 stycznia 1945 r. *o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy*, Dz. U. 1945, nr 1, poz. 1.

[9] Dekret z dn. 25 września 1945 r. *Prawo małżeńskie*, Dz. U. 1945, nr 48, poz. 270, wprowadzony dekretem z dn. 25 września 1945 r. *Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie*, Dz. U. 1945, nr 48, poz. 271.

[10] Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, wprowadzony dekretem z dn. 22 stycznia 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 53.

[11] Dekret z dn. 14 maja 1946 r. *Prawo opiekuńcze*, Dz. U. 1946, nr 20, poz. 135, wprowadzony dekretem z dn. 14 maja 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo opiekuńcze*, Dz. U. 1946, nr 20, poz. 136.

[12] Dekret z dn. 29 maja 1946 r. *Prawo małżeńskie majątkowe*, Dz. U. 1946, nr 31, poz. 196, wprowadzony dekretem z dn. 29 maja 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie majątkowe*, Dz. U. 1946, nr 31, poz. 197.

polskim, należy bowiem podkreślić, iż do 1945 roku brak spójnej, zunifikowanej regulacji w tym obszarze. Tym samym ów zbiór czterech dekretów zastępował zarówno regulacje prawne powstałe po 1918 roku, w tym ustawy ustanawiające wybrane instytucje prawa rodzinnego, a także zapisy ustaw regulujących stosunek Rzeczypospolitej Polskiej do różnych związków religijnych, jak i dotychczas obowiązujące wcześniejsze przepisy *Kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego*, *Kodeksu cywilnego austriackiego*, tomu X, cz. 1 *Zwodu Praw*[13].

Problematyka pochodzenia dziecka została uregulowana w dekrecie z 1946 roku *Prawo rodzinne*, który wprowadzał wyraźny podział na dzieci pochodzące z małżeństwa oraz pozamałżeńskie. Podział ów widoczny był nie tylko w zaprezentowanej niżej odmienności regulacji, lecz także w strukturze samego dekretu (wyróżnienie Działu II *Dzieci małżeńskie* i Działu III *Dzieci pozamałżeńskie*) oraz w konsekwencjach, jakie wiązały się z pochodzeniem dziecka. W przypadku dzieci małżeńskich (noszących nazwisko ojca[14]) ustawodawca w swych regulacjach skupił się na władzy rodzicielskiej, którą przyznawał obojgu rodzicom[15]. Z kolei dzieciom pozamałżeńskim (co do zasady noszącym nazwisko rodowe matki[16]) przyznano prawa wypływające z pokrewieństwa, w stosunku do matki i jej rodziny[17], a władzę rodzicielską przyznano matce, a w sytuacji jeśli nie mogłaby jej sprawować – instytucji opiekuńczej[18], rolę ojca ograniczając w zasadzie do kwestii finansowych[19]. Z takiego uregulowania wynikało, iż dziecka pozamałżeńskiego nie łączyła prawna więź pokrewieństwa z biologicznym ojcem. Z uwagi na te konsekwencje, kwestie związane z zaproponowanym przez ustawodawcę systemem domniemań, za pomocą których określano status rodzinny dziecka, należy uznać za nader istotne.

---

[13] Por.: dekret z dn. 25 września 1945 r. *Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie*, Dz. U. 1945, nr 48, poz. 271; dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 53; dekret z dn. 14 maja 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo opiekuńcze*, Dz. U. 1946, nr 20, poz. 136; dekret z dn. 29 maja 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie majątkowe*, Dz. U. 1946, nr 31, poz. 197. Wymienione dekrety zawierają szczegółowy wykaz aktów prawnych lub ich części, które zostały uchylone w wyniku reformy prawa rodzinnego z lat 1945–1946.

[14] Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 17.

[15] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 20–45.

[16] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 52.

[17] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 51.

[18] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 63.

[19] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 51–62.

Domniemanie urodzenia z małżeństwa stało za dzieckiem, którego przyjście na świat miało miejsce w czasie trwania małżeństwa lub przed upływem trzystu dni od jego rozwiązania[20] (Rys. 1). Na mocy tego domniemania uznawano, iż ojcem dziecka jest mąż matki, a ono samo było tzw. dzieckiem z małżeństwa i w związku z tym przysługiwały mu określone prawa. Mąż matki mógł obalić to domniemanie poprzez skorzystanie z prawa wytoczenia powództwa przeciwko matce lub dziecku[21] o „zaprzeczenie urodzeniu dziecka z małżeństwa"[22], z którego mógł skorzystać w ciągu trzech miesięcy od uzyskania wiadomości o urodzeniu się potomka. Ów termin ulegał zawieszeniu, jeżeli po stronie uprawnionego wystąpiła przeszkoda wynikająca z siły wyższej[23]. Nie można było również z tego prawa skorzystać po śmierci matki i dziecka[24]. Jednakże pomimo upływu tych terminów można było wnieść powództwo w sytuacji, jeżeli zaniechanie zaprzeczeniu lub też uznanie dziecka za swoje zostało spowodowane podstępem, którego wykrycie powodowało, iż trzymiesięczny termin do wniesienia powództwa biegł od nowa[25].

Rys. 1. Graficzne przedstawienie obowiązywania domniemania urodzenia dziecka z małżeństwa. Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 1. A graphic presentation of the binding force of the presumption of legitimacy. Source: developed by the author.

[20] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 5.
[21] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 8.
[22] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 6.
[23] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 6.
[24] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 9.
[25] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 12.

W zależności od tego, ile czasu upłynęło od zawarcia małżeństwa, mąż matki mógł zaprzeczyć domniemaniu na dwa sposoby. Zaprzeczenie zwykłe, polegało na złożeniu oświadczenia, iż nie jest się ojcem dziecka, bez konieczności przedstawiania jakichkolwiek okoliczności na poparcie swoich słów. Takie oświadczenie – przerzucające ciężar dowodu na stronę pozwaną – było wystarczające do obalenia domniemania urodzenia dziecka z małżeństwa, jeżeli nie uprawdopodobniono (w formie dowodu przeciwnego), że mąż obcował z matką dziecka w czasie od trzechsetnego do sto osiemdziesiątego dnia przed urodzeniem dziecka (Rys. 2).

Rys. 2. Graficzna ilustracja zaprzeczenia zwykłego domniemaniu urodzenia dziecka z małżeństwa (ciężar dowodu spoczywa na matce dziecka). Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 2. A graphic illustration of the denial of the presumption of legitimacy (burden of proof lies with the mother). Source: developed by the author.

Jeżeli dziecko urodziło się po sto osiemdziesiątym dniu od zawarcia małżeństwa, zaprzeczenie domniemaniu musiało być poparte wykazaniem oczywistego nieprawdopodobieństwa, aby mąż mógł być ojcem dziecka[26] (Rys. 3). Dekret odmawiał mężowi matki prawa zaprzeczenia domniemaniu urodzenia dziecka z małżeństwa, jeżeli ten w chwili zawierania związku małżeńskiego wiedział o ciąży albo jeżeli w jakikolwiek sposób uznał dziecko za swoje, chyba że uznanie spowodowane było podstępem[27].

[26] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 6.
[27] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 7.

Rys. 3. Graficzne przedstawienie dwóch sposobów zaprzeczenia domniemaniu urodzenia dziecka z małżeństwa. Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 3. A graphic presentation of two methods of denial of the presumption of legitimacy. Source: developed by the author.

Powództwo o zaprzeczenie urodzeniu dziecka z małżeństwa mogło być wniesione przez męża matki[28], a w sytuacji jego ubezwłasnowolnienia całkowitego z powodu choroby psychicznej – przez przedstawiciela ustawowego. W razie śmierci lub zaginięcia męża przed upływem terminu do zaprzeczenia, z powództwem mogła wystąpić osoba uprawniona do dziedziczenia po nim: obok lub zamiast dziecka[29]. Termin do wniesienia powództwa w tym przypadku biegł od momentu śmierci lub uprawomocnienia się postanowienia o uznaniu za zmarłego męża matki, a jeżeli w tym czasie osoba uprawniona do dziedziczenia nie wiedziała o narodzeniu się dziecka – w ciągu trzech miesięcy od daty otrzymania wiadomości o tym, lecz nie później niż w ciągu trzech lat od daty śmierci męża[30].

Prawo wniesienia powództwa przysługiwało również dziecku – jednakże termin w tym przypadku wynosił jeden rok od osiągnięcia pełnoletności, a samo zaprzeczenie wiązało się z wykazaniem nieprawdopodobieństwa, by mąż matki mógł być jego ojcem[31]. Każdorazowo w przypadku, jeżeli w momencie wytoczenia powództwa matka dziecka żyła i miała zdolność do

[28] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 6 i 7.
[29] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 11.
[30] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 11.
[31] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 13.

działań prawnych do pozwu, należało dołączyć jej pisemną zgodę[32]. W tym miejscu warto zauważyć, iż ustawodawca nie przyznał legitymacji do wniesienia powództwa o zaprzeczenie pochodzenia dziecka z małżeństwa matce.

Dekret z 1946 roku rozwiązywał również kwestię kolizji domniemań. W sytuacji jeżeli po ustaniu małżeństwa kobieta ponownie wstąpiła w związek małżeński, a dziecko urodziło się w takim okresie, że istniała wątpliwość, z którego małżeństwa pochodzi, domniemywało się, iż dziecko pochodzi z nowego związku[33] (Rys. 4).

Rys. 4. Graficzne przedstawienie kolizji domniemań urodzenia dziecka z małżeństwa. Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 4. A graphic presentation of a conflict of presumptions of legitimacy. Source: developed by the author.

W przypadku **dzieci pozamałżeńskich** dekret *Prawo rodzinne* wprowadził instytucję „poszukiwania ojcostwa", w ramach której zarówno matka, jak i dziecko mogli żądać ustalenia ojcostwa w drodze powództwa, a pozew mógł być wniesiony przeciwko ojcu lub jego spadkobiercom[34], przy czym za ojca dziecka uchodził ten, kto obcował z jego matką w czasie od trzechsetnego do sto osiemdziesiątego dnia przed urodzeniem się dziecka[35] (Rys. 5). Takie domniemanie ojcostwa mogło być obalone poprzez przedstawienie, w ramach dowodu, faktów budzących poważne wątpliwości co do ojcostwa

[32] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 14.
[33] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 15.
[34] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 46.
[35] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 47.

pozwanego[36]. Sytuacja, w której matka w okresie poczęcia obcowała z innym mężczyzną niż pozwany nie stała na przeszkodzie ustaleniu ojcostwa, a decyzję czy pozwanego należy uważać za ojca podejmował sąd na podstawie oceny dowodów przedstawionych w postępowaniu[37]. Jeżeli dziecko urodziło się w okresie, w którym można zastosować domniemanie urodzenia dziecka z małżeństwa, opisane powództwo o ojcostwo mogło być wytoczone dopiero wtedy, gdy sąd uznał dziecko za urodzone poza małżeństwem[38]. Prawo wytoczenia powództwa o ojcostwo przysługiwało również organom opieki społecznej, jeżeli dziecko pozostawało na utrzymaniu instytucji prawa publicznego, chyba że zostało ono uprzednio wytoczone przez matkę lub przedstawiciela ustawowego[39].

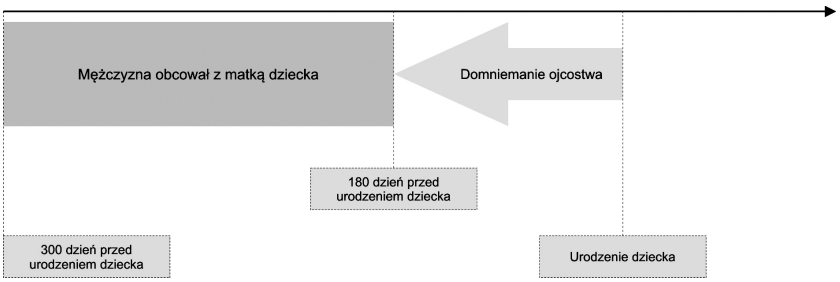

Rys. 5. Graficzne przedstawienie domniemania ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego. Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 5. A graphic presentation of the presumption of paternity of an illegitimate child. Source: developed by the author.

W przypadku uznania mężczyzny za ojca dziecka (nawet jeśli urodziło się nieżywe[40]), spoczywał na nim obowiązek pokrycia kosztów porodu oraz kosztów trzymiesięcznego (a w szczególnych przypadkach dłuższego) utrzymania matki[41]. Ponadto sąd mógł przyznać matce zwrot innych wydatków koniecznych, związanych z ciążą i porodem[42]. Jeżeli mężczyzna uprzednio przyrzekł matce małżeństwo, sąd mógł przyznać kobiecie dodatkową sumę

[36] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 47.
[37] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 48.
[38] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 49.
[39] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 50.
[40] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 55.
[41] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 54.
[42] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 54.

pieniężną tytułem odszkodowania za krzywdę moralną[43]. Miało to miejsce w sytuacji, jeżeli przyrzeczone małżeństwo nie zostało później zawarte. Pomimo iż ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego nie powodowało powstania stosunku pokrewieństwa z ojcem i jego rodziną[44] dekret z 1946 roku nakładał na obojga rodziców obowiązek ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania[45], przy czym, jeżeli jedno z rodziców nie spełniało swoich obowiązków, powinność ich wypełnienia spoczywała na drugim rodzicu z przyznaniem mu prawa do roszczenia regresowego[46]. Ciekawym rozwiązaniem było wprowadzenie odpowiedzialności z tytułu ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka pozamałżeńskiego, która ciążyła na spadkobiercach nieżyjącego ojca[47]. Pomimo wprowadzenia takich regulacji, nakładających obowiązki wychowawcze na ojca dziecka *Prawo rodzinne* jednoznacznie wskazywało, iż władzę rodzicielską nad dzieckiem pozamałżeńskim sprawuje matka[48].

W zakresie pochodzenia dziecka i sanowanego w *Prawie rodzinnym* podziału na dzieci małżeńskie i pozamałżeńskie ustawodawca wprowadził trzy instytucje, których celem było zbliżenie bądź wyrównanie ich sytuacji prawnej. Pierwszą z nich było „uprawnienie", na mocy którego dziecko urodzone przed zawarciem związku małżeńskiego swych rodziców, uważano wskutek tego związku za dziecko z małżeństwa[49].

Z kolei instytucja „uznania" dziecka przez ojca powodowała, iż miało ono status prawny dziecka z małżeństwa, przy czym dekret z 1946 roku nie nakładał na rodziców obowiązku zawarcia tego związku. Uznanie dziecka mogło być wyrażone jedynie przez ojca w formie „aktu, zeznanego przed władzą opiekuńczą, urzędnikiem stanu cywilnego lub notariuszem, bądź też w rozporządzeniu ostatniej woli"[50]. Z kolei powództwo „o odjęcie uznaniu mocy prawnej" mogło być wytoczone wyłącznie przez matkę lub dziecko i tylko w sytuacji, kiedy uznający nie był ojcem dziecka[51].

---

[43] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 54.
[44] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 51 *a contrario*.
[45] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 56.
[46] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 58; roszczenie regresowe – roszczenie o zwrot poczynionych nakładów.
[47] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 60.
[48] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 62.
[49] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 63.
[50] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 64.
[51] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 66.

Instytucja „zrównania" dziecka pozamałżeńskiego, nie uznanego przez ojca z dzieckiem z małżeństwa mogła mieć zastosowanie w sytuacji, gdy „rodzicie pozostawali w faktycznej wspólności małżeńskiej lub też postępowali z dzieckiem, tak jak z dzieckiem z małżeństwa"[52]. Zrównanie następowało postanowieniem władzy opiekuńczej, zatwierdzonym przez sąd apelacyjny, po uprzednim wystąpieniu z wnioskiem przez matkę lub dziecko[53]. Władza opiekuńcza mogła odmówić zrównania z ważnych przyczyn, a zwłaszcza gdyby mogło ono wywołać zgorszenie publiczne[54].

Konstrukt instytucji pochodzenia dziecka z roku 1946 opierał się na projektach przedwojennych[55], które w wysokim stopniu nie były adekwatne do zmian społecznych, jakie nastąpiły w Polsce po II wojnie światowej. Zalegalizowana dekretem z 1946 roku stygmatyzacja dzieci pozamałżeńskich, nieprzyznanie prawa do wniesienia pozwu o zaprzeczenie ojcostwa męża kobietom pozostającym w związku małżeńskim, ustanowienie prawnej więzi pokrewieństwa dzieci pozamałżeńskich wyłącznie z matką i jej rodziną oraz sprowadzenie roli ojca w tym przypadku jedynie do płaszczyzny zabezpieczenia finansowego, a także konstrukcja zaprzeczenia zwykłego urodzeniu dziecka z małżeństwa z przerzuceniem ciężaru dowodu na matkę – były przejawem zdecydowanie nierównoprawnej roli rodziców dziecka. Z uwagi na wskazaną wyżej nieadekwatność regulacji prawnej do życia społecznego wkrótce podjęto prace nad nowym aktem prawnym, który całościowo miał regulować problematykę prawa rodzinnego w Polsce.

Pochodzenie dziecka w *Kodeksie rodzinnym* z 1950 roku

W lipcu 1948 roku prace nad prawem rodzinnym podjęła nowo powstała Komisja Współpracy Prawniczej Polsko-Czechosłowackiej[56], która w 1949 roku przygotowała bardzo zbliżone treścią uregulowań projekty: czechosło-

---

[52] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 69.
[53] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 69 i 70.
[54] Tamże, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 72.
[55] Z. Radwański, *Problemy kodyfikacji prawa rodzinnego*, [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego.* Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego, Warszawa 1985.
[56] S. Szer, *Współpraca polsko-czechosłowacka w zakresie kodyfikacji prawa rodzinnego.* Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej prof. dr. Kazimierza Przybyłowskiego, Kraków – Warszawa 1964.

wackiej ustawy o prawie rodzinnym oraz polskiego *Kodeksu rodzinnego*, który – opatrzony drobnymi zmianami – został uchwalony w formie ustawy w 1950 roku[57].

W nowej regulacji prawa rodzinnego najgruntowniejsze zmiany dotyczyły omawianej instytucji pochodzenia dziecka i zaproponowanego w roku 1946 dualizmu sytuacji prawnej dzieci pochodzących z małżeństwa i spoza niego, z którego w *Kodeksie rodzinnym* z 1950 roku zupełnie zrezygnowano. Tym samym zmieniły się konsekwencje zastosowania ustawowych domniemań, dotyczących pochodzenia dziecka, które od tego momentu tworzyły więź pokrewieństwa zarówno z matką, jak i z ojcem, jednocześnie obligując oboje rodziców do sprawowania pieczy na osobą i majątkiem dziecka, troszczenia się o fizyczny i duchowy jego rozwój, a także starania się o jego utrzymanie i wychowanie tak, aby było przygotowane należycie do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do swych uzdolnień[58]. Należy uznać, iż ten ostatni obowiązek był zdecydowanym wyrazem ówczesnych tendencji politycznych w Polsce. Oboje rodzice byli również zobligowani do ponoszenia ciężarów, związanych z utrzymaniem i wychowaniem dziecka. *Novum* w ustawie z 1950 roku było wskazanie, iż zadośćuczynienie temu obowiązkowi mogło polegać w całości lub w części na osobistych staraniach o wychowanie potomka[59]. Rezygnując z dualizmu sytuacji prawnej dziecka, *Kodeks rodzinny* wskazywał, iż powinno ono nosić nazwisko ojca. Dopiero w sytuacji, kiedy ten nie był znany, dziecku nadawano nazwisko matki[60]. Regulacja taka zmierzała do zmniejszenia stygmatyzacji dzieci urodzonych poza małżeństwem.

W zakresie ustalenia ojcostwa *Kodeks rodzinny* rezygnował z nazwy „domniemania urodzenia dziecka z małżeństwa" na rzecz „domniemania ojcostwa", jednakże konstrukcja opisywanej instytucji pozostała taka sama: „dziecko urodzone w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego ustania lub unieważnienia pochodzi od męża matki"[61] (Rys. 1). Od razu też rozstrzygnięto, również w zgodzie z minioną regulacją, kwestię kolizji domniemań: „Jeżeli dziecko urodziło się wprawdzie przed upływem trzystu dni od ustania lub unieważnienia małżeństwa, lecz po zawarciu przez

---

[57] J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1996, s. 24; Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U. 1950, nr 34, poz. 308.
[58] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U. 1950.34.308, Art. 35.
[59] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 39.
[60] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 36.
[61] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 42, par. 1

matkę drugiego małżeństwa – istnieje domniemanie, że pochodzi ono od drugiego męża"[62] (Rys. 4). W tym przypadku ustawodawca uściślił jedynie sformułowanie „istnieje wątpliwość, z którego małżeństwa dziecko pochodzi"[63], wskazując dokładnie na okres owych trzystu dni po rozwiązaniu pierwszego związku[64].

Mężowi matki przysługiwało prawo wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa, które mogło być wniesione w terminie 6 miesięcy od powzięcia informacji o urodzeniu dziecka przez żonę[65] (zatem termin do wniesienia tego powództwa wydłużono dwukrotnie), utrzymano również legitymację do jego wniesienia przez przedstawiciela ustawowego męża matki w sytuacji jego całkowitego ubezwłasnowolnienia[66]. Zrezygnowano natomiast z legitymizowania do wykonania tej czynności spadkobierców męża matki, co było obecne w *Prawie rodzinnym* z 1946 roku. Powództwo to wnoszono przeciwko matce i dziecku[67]. Podobnie jak w *Prawie rodzinnym* z 1946 roku wyróżniano dwa rodzaje zaprzeczenia: zwykłe (jeżeli dziecko urodziło się do 180 dnia od zawarcia małżeństwa) oraz z koniecznością udowodnienia niepodobieństwa bycia ojcem dziecka (jeżeli dziecko urodziło się pomiędzy 180 dniem od zawarcia małżeństwa a 300 od jego ustania). Delikatna zmiana miała miejsce w konstrukcji zaprzeczenia zwykłego. Otóż *Kodeks rodzinny* stwierdzał „do obalenia domniemania ojcostwa wystarcza, gdy mąż w powództwie o zaprzeczenie ojcostwa złoży oświadczenie, że nie jest ojcem dziecka, chyba że obcował z matką dziecka w czasie między trzechsetnym a sto osiemdziesiątym dniem przed jego urodzeniem albo że zawierając małżeństwo wiedział, iż żona jest w ciąży"[68]. Zatem fakt obcowania z matką w określonym ustawowo terminie i wiedza o ciąży powinny wykluczać możliwość zastosowania zaprzeczenia zwykłego na rzecz zaprzeczenia z wykazaniem niepodobieństwa, że jest się ojcem dziecka (Rys. 6). Tym samym ciężar dowodu spoczywał na ojcu, w przeciwieństwie do poprzedniej regulacji, gdzie *Prawo rodzinne* stwierdzało: „wystarcza samo zaprzeczenie, jeżeli nie będzie uprawdopodobnione, że mąż obcował z matką dziecka w czasie od trzechsetnego do sto osiemdziesiątego dnia przed uro-

---

[62] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U.1950.34.308, Art. 42, par. 2.
[63] Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946 nr 6 poz. 52, Art. 15, par. 2.
[64] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U. 1950.34.308, Art. 42, par. 1.
[65] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 48
[66] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 48.
[67] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 50.
[68] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 49, par. 2.

dzeniem dziecka”[69]. W tym ostatnim przypadku obowiązek uprawdopodobnienia spoczywał na drugiej stronie procesowej, którą byli matka i dziecko (Rys. 2). Zwolnienie matki z obowiązku uprawdopodabniania okoliczności obcowania z mężem we wskazanym terminie było niewątpliwie przejawem polepszenia sytuacji kobiety w prawie rodzinnym, lecz większe znaczenie w tym zakresie miał art. 51, w którym po raz pierwszy przyznawano matce uprawnienie do wniesienia w ciągu sześciu miesięcy od narodzin dziecka powództwa o zaprzeczenie ojcostwu swego męża[70]. Do tej pory bowiem mężatce nie przysługiwało takie prawo, nawet jeśli ojcem dziecka był inny mężczyzna niż jej mąż. Niezależnie od podmiotu wnoszącego, zaprzeczenie ojcostwa nie było możliwe po śmierci dziecka[71].

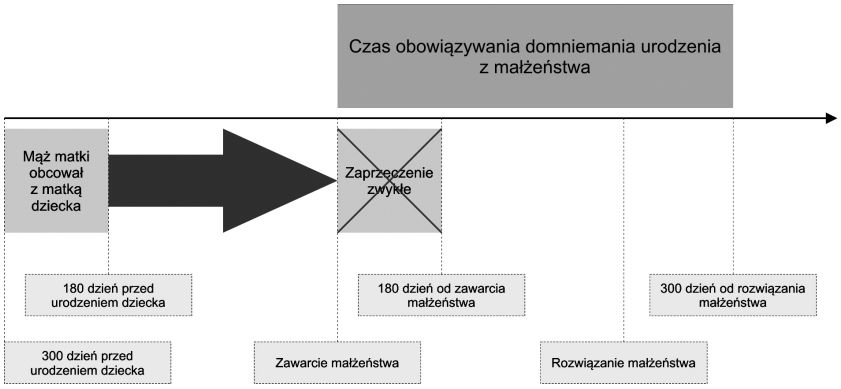

Rys. 6. Graficzne przedstawienie wyłączenia możliwości zaprzeczenia zwykłego domniemaniu urodzenia dziecka z małżeństwa (ciężar dowodu spoczywa na mężu matki). Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 6. A graphic presentation of the exclusion of the possibility of denial of the presumption of legitimacy (burden of proof lies with the mother). Source: developed by the author.

Kodeks rodzinny z 1950 roku wskazywał, iż stosunek prawny pomiędzy ojcem i dzieckiem mógł być nawiązany tylko na trzy sposoby: albo wskutek zastosowania wyżej zaprezentowanego domniemania, albo poprzez uznanie dziecka przez ojca, albo poprzez ustalenie ojcostwa przez sąd. Taka regulacja

[69] Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz.U. 1946 nr 6 poz. 52, Art. 6, par. 2.
[70] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U. 1950.34.308, Art. 51.
[71] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 52.

porządkowała rozproszony system domniemań, okoliczności koniecznych do udowodnienia oraz dostępnych instytucji „uprawnienia", „uznania" i „zrównania" obecnych w poprzedniej ustawie.

Po wejściu w życie *Kodeksu rodzinnego* z 1950 roku mężczyzna mógł zastosować instytucję „uznania dziecka" przed urzędnikiem stanu cywilnego lub przed władzą opiekuńczą, jednakże zawsze dokonanie takiego aktu wymagało zgody matki, chyba że ta nie żyła, była ubezwłasnowolniona lub też porozumienie się z nią napotykało trudne do przezwyciężenia przeszkody. Jednakże w tej ostatniej sytuacji matce przysługiwało – po ustaniu przeszkody, w terminie 6 miesięcy od powzięcia informacji o uznaniu jej dziecka – żądanie unieważnienia uznania, jeżeli mężczyzna nie był biologicznym ojcem dziecka[72]. Należy wskazać, iż w poprzedniej regulacji w zasadzie matka nie miała takiego prawa, a uznanie dziecka było jednostronnym oświadczeniem woli, które można było złożyć nawet w testamencie[73]. Zatem w wyniku wprowadzenia nowej regulacji prawnej w omawianym obszarze kobiety–matki uzyskały znacznie więcej uprawnień związanych z formalnym ojcostwem ich dzieci. Kolejnym *novum* było rozszerzenie instytucji uznania dziecka również na *nasciturusa*, czyli dziecko poczęte, lecz jeszcze nie narodzone[74], co również stanowiło krok w stronę zmniejszenia stygmatyzacji dzieci pozamałżeńskich. Nowa ustawa wprowadziła również, przysługujące ojcu, prawo unieważnienia uznania dziecka z powodu wady oświadczenia woli (które było pojeciem szerszym niż dotychczas uwzględniany przez ustawodawcę podstęp), lecz jedynie w przypadku, gdy rzeczywiście nie był on ojcem dziecka. Jednocześnie zakreślony został termin sześciomiesięczny, liczony od momentu uznania, do zastosowania tej instytucji[75].

Prawo do wniesienia powództwa o sądowe ustalenie ojcostwa przysługiwało dziecku i matce. W takiej sytuacji stosowano domniemanie, iż ojcem dziecka był mężczyzna, który obcował z matką w czasie od trzechsetnego do sto osiemdziesiątego dnia przed narodzinami dziecka[76], zatem został utrzymany konstrukt domniemania z 1946 roku (Rys. 5).

Powyższa analiza i porównanie obu regulacji wskazuje, iż główna zmiana dotyczyła zrównania dzieci małżeńskich i pozamałżeńskich, przejawiająca się w rezygnacji z różnicowania ich statusu prawnego na rzecz objęcia

---

[72] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 44.
[73] Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 64, par. 2.
[74] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U. 1950.34.308, Art. 45.
[75] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 46.
[76] Tamże, Dz. U. 1950.34.308, Art. 47.

wspólnymi przepisami o stosunkach pomiędzy rodzicami i dziećmi oraz o władzy rodzicielskiej. Z kolei konstrukcja domniemań oraz instytucji uznania i sądowego ustalenia ojcostwa pozostały zbliżone z zastrzeżeniem rozszerzenia katalogu uprawnień kobiet oraz wydłużenia terminów do zastosowania owych instytucji z 3 miesięcy do 6-ciu. Taka regulacja pozostała z jednym wyjątkiem[77] nie zmieniona aż do 1965 roku, kiedy to w życie wszedł *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*[78] obowiązujący w znowelizowanej postaci do dziś. Ów wspomniany wyjątek dotyczył przyznania dziecku, w terminie do trzech lat od uzyskania pełnoletności, legitymacji do wniesienia powództwa o zaprzeczenie swemu urodzeniu z małżeństwa. Z powództwem o zaprzeczenie ojcostwa dziecko występowało przeciwko mężowi matki, a w sytuacji gdy ten nie żył lub miejsce jego pobytu nie było znane, przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez władzę opiekuńczą[79]. Przed uzyskaniem pełnoletności w sprawach o zaprzeczenie ojcostwa przedstawicielką ustawową dziecka była matka[80].

Pochodzenie dziecka w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* z 1964 roku

Kodeks rodzinny z 1950 roku był uznawany za akt prawny obarczony wieloma lukami, regulował on wszystkie kwestie związane z prawem rodzinnym w 93 artykułach[81], podczas gdy ta sama materia została unormowana w czterech dekretach z 1945 i 1946 roku, łącznie obejmujących 245 artykułów[82]. Nie można pominąć faktu, iż pomimo zwięzłego brzmienia *Kodeks rodzinny* stanowił ogromny krok w zrównaniu w prawach kobiet i mężczyzn w stosunkach małżeńskich i rodzinnych, a także duże znaczenie miało zrównanie w prawach dzieci małżeńskich i pozamałżeńskich. Jednakże pomimo tych zalet, wiele kwestii pozostało poza obszarem regulacji prawnej, co po-

[77] Dekret z dn. 3 czerwca 1953 r. *o zmianie kodeksu rodzinnego*, Dz. U. 1953, nr 31, poz. 124.
[78] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 roku *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.59.
[79] Dekret z dn. 3 czerwca 1953 r. *o zmianie kodeksu rodzinnego*, Dz. U. 1953, nr 31, poz. 124. Art. 52.
[80] Tamże, Dz. U. 1953, nr 31, poz. 124. Art. 52.
[81] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U. 1950.34.308,
[82] Dekret z dn. 25 września 1945 r. *Prawo małżeńskie*, Dz. U. 1945, nr 48, poz. 270; Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52; Dekret z dn. 14 maja 1946 r. *Prawo opiekuńcze*, Dz. U. 1946, nr 20, poz. 135; Dekret z dn. 29 maja 1946 r. *Prawo małżeńskie majątkowe*, Dz. U. 1946, nr 31, poz. 196.

stawiło praktykę sądową przed trudnymi zadaniami[83]. Dlatego też prace nad nową regulacją prawa rodzinnego rozpoczęto już w 1956 roku, w ramach prac Komisji Kodyfikacyjnej[84], a zamierzony efekt osiągnięto początkiem 1964 roku w postaci uchwalenia *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*[85]. Kodeks wszedł w życie 1 stycznia 1965 roku[86] i obowiązuje do dziś, choć w ostatnich latach przeszedł kilka poważnych nowelizacji.

Nowa regulacja prawna pozostawiła domniemanie ojcostwa w niezmienionej formie – w dalszym ciągu za ojca uznawano męża matki, jeżeli dziecko przyszło na świat w trakcie małżeństwa lub do 300 dni od jego ustania (Rys. 1). W podobny też sposób rozstrzygano kolizję domniemań w sytuacji, jeśli przed upływem 300 dni od ustania małżeństwa matka ponownie wstąpiła w związek małżeński (Rys. 4). Jednocześnie sprecyzowano, iż domniemania te mogą być obalone tylko i wyłącznie na skutek powództwa o zaprzeczenie ojcostwa[87], pozostawiając wprowadzony w 1950 roku sześciomiesięczny, liczony od dnia powzięcia informacji o urodzeniu dziecka przez żonę, termin do jego wniesienia[88]. Pozostawiono również legitymacje do wniesienia powództwa przez przedstawiciela ustawowego męża matki, jeżeli ten ostatni został całkowicie ubezwłasnowolniony z powodu choroby psychicznej lub innego rodzaju zaburzeń psychicznych, na które zapadł w ciągu terminu do wytoczenia powództwa[89]. W stosunku do poprzedniej regulacji rozszerzono katalog przyczyn o „inne zaburzenia psychiczne", a także dodano możliwość wniesienia powództwa – o ile nie zostało to zrobione uprzednio przez przedstawiciela ustawowego – przez męża po uchyleniu ubezwłasnowolnienia, tym samym dając na dokonanie tej czynności kolejnych 6 miesięcy liczonych bądź od uchylenia ubezwłasnowolnienia, bądź od powzięcia informacji o urodzeniu przez żonę dziecka, już po jego uchyleniu[90]. *Novum* wprowadzonym omawianą ustawą było rozszerzenie tego uprawnienia również na męża matki, który zapadł na chorobę psychiczną lub innego rodzaju zaburzenia, lecz pomimo tego nie został ubezwłasnowolniony. W takim przypadku uprawnienie do wniesienia powództwa o zaprzeczenie

---

[83] J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*..., dz. cyt., s. 24.
[84] Tamże, s. 25.
[85] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.59.
[86] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Przepisy wprowadzające kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.60.
[87] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.59, Art. 62
[88] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 63
[89] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 64, par. 1
[90] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 64, par. 2

ojcostwa należało wnieść na takich samych zasadach jak w przypadku ubezwłasnowolnienia[91].

Podobnie jak w regulacjach z 1946 oraz 1950 roku, pozostawiono dwa rodzaje zaprzeczenia ojcostwu: zwykłe oraz poprzez wykazanie niepodobieństwa, że mąż mógł być ojcem (Rys. 3). Jednakże w 1964 roku odnajdujemy już wyrażone wprost odesłanie do drugiego typu domniemania, jeżeli mąż „obcował z matką dziecka nie dawniej niż w trzechsetnym, a nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem się dziecka, albo jeżeli zawierając małżeństwo wiedział, że żona jest w ciąży"[92]. Warto zauważyć zmianę sformułowania wyznaczającego termin obcowania. W *Prawie rodzinnym* było to: „w czasie od trzechsetnego do sto osiemdziesiątego dnia przed urodzeniem dziecka"[93], w *Kodeksie rodzinnym*: „w czasie między trzechsetnym a sto osiemdziesiątym dniem przed jego urodzeniem"[94], natomiast w obecnie obowiązującym *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* jest to określenie: „nie dawniej niż w trzechsetnym, a nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem się dziecka"[95]. Wcześniejsze sformułowania wydają się łatwiejsze do interpretacji, zwłaszcza dla nieprawników[96], natomiast zapis z 1964 roku nie pozostawił wątpliwości w odniesieniu do 180. dnia – nie można bowiem zastosować tego domniemania, jeżeli współżycie nastąpiło dopiero w tym dniu (Rys. 7). W przypadku wcześniejszych regulacji była to kwestia sporna.

W ustawie z 1964 roku ujęto przyjęte wcześniej uprawnienia zarówno matki (6 miesięcy od urodzenia dziecka)[97], jak i dziecka (w terminie trzech lat od osiągnięcia pełnoletności)[98] do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa. W obu przypadkach obalenie domniemania mogło nastąpić wyłącznie przez wykazanie niepodobieństwa, aby mąż matki mógł być ojcem dziecka. Każdy z podmiotów powództwo o zaprzeczenie ojcostwa wnosił

---

[91] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 65
[92] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 68 par. 2
[93] Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 6, par. 2.
[94] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz.U. 1950.34.308, Art. 49, par. 2.
[95] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.59, Art. 68, par. 2
[96] Od kilku lat prowadzę zajęcia z Prawa rodzinnego, na które uczęszczają studenci uniwersytetu, wyższej szkoły zawodowej, a także szkoły policealnej – we wszystkich tych grupach obserwuję poważne problemy ze zrozumieniem treści tego artykułu, a dokładniej ścisłym umiejscowieniem owego terminu w czasie.
[97] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.59, Art. 69
[98] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 70

przeciwko wszystkim osobom, których sytuacja prawna mogła w ten sposób ulec zmianie.

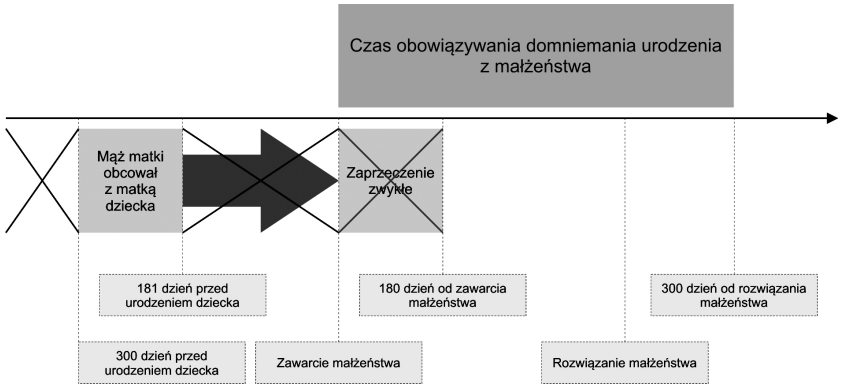

Rys. 7. Graficzne przedstawienie konstrukcji zaprzeczenia zwykłego domniemaniu ojcostwa w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym z 1964 r. Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 7. A graphic presentation of the construction of the denial of the presumption of paternity in the Family and Guardianship Code of 1964. Source: developed by the author.

Były to zatem odpowiednio: mąż matki przeciwko dziecku i matce, a jeżeli matka nie żyła, przeciwko dziecku[99]; matka przeciwko mężowi i dziecku, a jeżeli mąż nie żył, przeciwko dziecku[100]; dziecko przeciwko mężowi swojej matki i matce, jeżeli matka nie żyła, przeciwko jej mężowi, natomiast jeżeli mąż matki nie żył w jego miejsce wstępował kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy[101]. Zaprzeczenie ojcostwa nie było dopuszczalne po śmierci dziecka[102].

W sytuacji, kiedy nie zachodziło wyżej omówione domniemanie ojcostwa, lub też jeśli zostało ono obalone w wyniku wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa, ustalenie ojcostwa mogło nastąpić wyłącznie w drodze uznania lub na mocy orzeczenia sądu[103]. Uznania dziecka mógł dokonać ojciec. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* rozszerzył przepisy poprzed-

[99] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 66.
[100] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 69.
[101] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 70.
[102] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 71.
[103] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 72.

niej regulacji poprzez uzależnienie możliwości uznania dziecka od posiadanej zdolności do czynności prawnych oraz wymóg uzyskania odpowiednich zgód. Mężczyzna o pełnej zdolności do czynności prawnych mógł uznać dziecko, przy czym:

— jeżeli było ono małoletnie – wymagana była dodatkowo zgoda matki, a jeżeli ona nie żyła, lub nie przysługiwała jej władza rodzicielska, lub porozumienie się z nią napotykało trudne do przezwyciężenia przeszkody, zamiast jej zgody potrzebna była zgoda przedstawiciela ustawowego dziecka[104],
— jeżeli było ono pełnoletnie – potrzebna była jego zgoda oraz zgoda matki, ale jeżeli matka nie żyła lub porozumienie z nią napotykało trudne do przezwyciężenia przeszkody, zgoda ta nie była wymagana[105],
— jeżeli uznanie dotyczyło dziecka poczętego, lecz nie narodzonego (*nascituru*sa) – każdorazowo obowiązywał wymóg uzyskania zgody matki[106],
— jeżeli uznanie dotyczyło dziecka nie żyjącego – jego uznanie było możliwe jedynie wówczas, gdy pozostawiło ono po sobie zstępnych (potomków)[107].

Mężczyzna mający ograniczoną zdolność do czynności prawnych mógł uznać dziecko, gdy oprócz wymienionych wyżej zgód uzyskał jeszcze zgodę swojego przedstawiciela ustawowego, natomiast *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* nie stwarzał możliwości dokonania uznania dziecka przez ojca nie posiadającego w ogóle zdolności do czynności prawnych nawet poprzez przedstawiciela ustawowego[108].

Podobnie jak w poprzedniej regulacji uznanie dziecka mogło nastąpić albo przed urzędnikiem stanu cywilnego, albo przed sądem opiekuńczym, natomiast dodano jeszcze pewien wyjątek, mianowicie zapis „W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu ojca może on uznać dziecko także przed którymkolwiek z członków prezydium miejscowej rady narodowej albo przed notariuszem”[109].

W ustawie z 1964 roku wydłużeniu uległ termin do wniesienia powództwa o unieważnienie uznania z uwagi na wady oświadczenia woli z 6 miesięcy[110] do jednego roku[111], jednocześnie uprawnienie to przyznano za-

---

[104] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 77, par. 1.
[105] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 77, par. 3.
[106] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 77, par. 2.
[107] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 76.
[108] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 73.
[109] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 79, par. 2.
[110] Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U. 1950.34.308, Art. 46.
[111] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.59, Art. 80.

równo mężczyźnie, który dziecko uznał[112], jak i matce[113] i dziecku[114]. Unieważnienia uznania można było żądać tylko w sytuacji, gdy uznający dziecko mężczyzna nie był jego ojcem. Również w tym przypadku zastosowano zasadę, iż powództwo wytaczano przeciwko wszystkim osobom, których sytuacja prawna mogła ulec zmianie[115], przy czym zastosowanie tej instytucji w ogóle nie było możliwe po śmierci dziecka[116].

Podmiotami uprawnionymi do żądania sądowego ustalenia ojcostwa byli dziecko i matka, przy czym ta ostatnia tylko do momentu uzyskania przez dziecko pełnoletności. Podczas sądowego ustalania ojcostwa zastosowanie miało domniemanie, iż ojcem dziecka jest mężczyzna, który obcował z jego matką „mnie dawniej niż w trzechsetnym i nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem dziecka”[117] (Rys. 8).

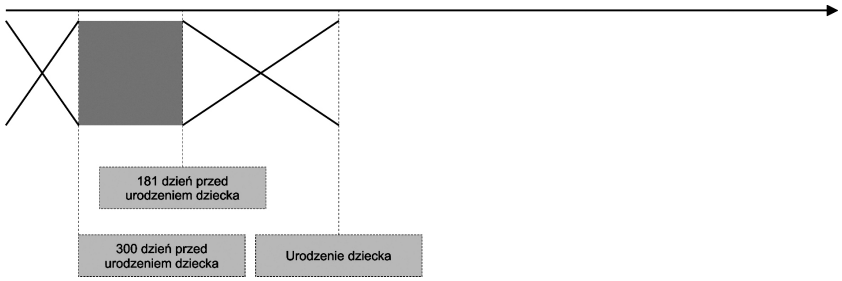

Rys. 8. Graficzne przedstawienie domniemania ojcostwa w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym z 1964 r. Źródło: opracowanie własne autorki.

Fig. 8. A graphic presentation of the presumption of paternity in the Family and Guardianship Code of 1964. Source: developed by the author.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nawiązał do regulacji z 1946 roku poprzez stwierdzenie, iż „Okoliczność, że matka dziecka w tym okresie obcowała także z innym mężczyzną, może być podstawą do obalenia domniemania tylko wtedy, gdy z okoliczności wynika, że ojcostwo innego mężczyzny jest

[112] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 80.
[113] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 82, par. 2.
[114] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 81.
[115] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 82.
[116] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 83.
[117] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 85.

bardziej prawdopodobne[118]. W regulacji z 1946 roku sąd w miarę wyników postępowania miał ustalić czy pozwany jest ojcem dziecka, czy też nie[119], w *Kodeksie rodzinnym* z 1950 roku w ogóle pominięto tę kwestię, natomiast w 1964 roku wskazano, iż w takiej sytuacji należy się kierować prawdopodobieństwem[120].

Niespotykanym w powojennym prawie rodzinnym rozwiązaniem prawnym było przyznanie w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* z 1964 roku czynnej legitymacji procesowej w zakresie wszystkich powództw przewidzianych w ramach instytucji pochodzenia dziecka prokuratorowi[121]. Należy również podkreślić, iż legitymacja ta nie była ograniczona żadnym terminem – zatem nawet po upływie terminu do wniesienia pozwu przez inne uprawnione podmioty, o ile nie nastąpiło ogólne wyłączenie możliwości wytoczenia powództwa z powodu śmierci dziecka – sytuacja prawna dziecka mogła zmienić się na skutek ingerencji prokuratora.

System powództw dostępnych w ramach instytucji pochodzenia dziecka przedstawia poniższa tabela (por. Tab. 1), w ramach której zaprezentowano rozstrzygnięcia wszystkich trzech regulacji prawa rodzinnego w Polsce w latach 1946–1965.

---

[118] Tamże, Dz. U. 1964.9.59, Art. 85, par. 2.
[119] Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52, Art. 48.
[120] Wymowną ilustracją do przepisów *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* jest serial *Zmiennicy* (odc. 9 i 13).
[121] Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.59, Art. 86.

Tabela 1. System powództw w obrębie instytucji pochodzenia dziecka w *Prawie rodzinnym* z 1946 roku, *Kodeksie rodzinnym* z 1950 roku oraz *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* z 1964 roku.

Table 1. The system of presumptions of parenthood actions in the Family Law of 1946, the Family Code of 1950, and the Family and Guardianship Code of 1964.

	o co?	**kto?**		**kiedy?**		**kogo?**		**kiedy nie można pozwać?**
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
***PRAWO RODZINNE* Z 1946 ROKU**								
1.	o zaprzeczenie urodzenia dziecka z małżeństwa	mąż matki (nawet częściowo ubezwłasnowolniony)		3 m-ce	od uzyskania wiadomości o urodzeniu się dziecka	dziecko i matka	jeżeli jedno z pozwanych nie żyje, powództwo wytacza się przeciwko drugiemu	powództwo nie jest dopuszczalne jeżeli ani dziecko, ani matka już nie żyją
			przedstawiciel ustawowy męża matki – za męża ubezwłasnowolnionego całkowicie z powodu choroby psychicznej, w którą popadł przed upływem terminu do zaprzeczenia	3 m-ce	od daty ustanowienia przedstawiciela ustawowego, a gdy o urodzeniu się dziecka dowiedział się później – od daty otrzymania wiadomości			

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
			mąż matki – po ustaniu niezdolności, jeżeli w trakcie jej trwania nie uczynił tego przedstawiciel ustawowy	3 m-ce	od ustania niezdolności do działań prawnych			
			osoba uprawniona do dziedziczenia po mężu matki obok lub zamiast dziecka – w razie śmierci męża przed upływem terminu do zaprzeczenia	3 m-ce	od daty śmierci męża, a jeżeli w tym dniu nie wiedziała o urodzeniu się dziecka – od otrzymania wiadomości, nie później jednak niż w ciągu trzech lat od śmierci męża			
			osoba uprawniona do dziedziczenia po mężu matki obok lub zamiast dziecka – w razie zaginięcia męża przed upływem terminu do zaprzeczenia	3 m-ce	od daty uprawomocnienia się postanowienia o uznaniu za zmarłego			

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	powództwo	legitymacja procesowa czynna		termin do wniesienia powództwa	początek biegu terminu	legitymacja procesowa bierna		ograniczenia wniesienia powództwa
		zasada	sytuacje szczególne			zasada	sytuacje szczególne	
				3 m-ce	od wykrycia podstępu – dopuszczenie możliwości wniesienia powództwa tylko w sytuacjach, gdy zaniechanie zaprzeczenia albo uznanie przez męża dziecka za swoje spowodowane zostało podstępem			
		dziecko (za zgodą matki, jeżeli ta żyje i nie jest niezdolna do działań prawnych)	dziecko, nie mające pełnej zdolności do działań prawnych (za zgodą matki – jw. – oraz władzy opiekuńczej)	1 rok	od uzyskania pełnoletności	mąż matki	kurator (ustanowiony przez władzę opiekuńczą, celem obrony urodzenia dziecka z małżeństwa) – jeżeli mąż matki nie żyje lub jest nieznany z miejsca pobytu	

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
2.	o ustalenie ojcostwa	matka i dziecko		brak		ojciec	spadkobiercy ojca, jeżeli ojciec nie żyje	jeżeli dziecko urodziło się w okresie, uzasadniającym domniemanie jego urodzenia z małżeństwa, powództwo o ojcostwo może być wytoczone dopiero wtedy, gdy sad uznał dziecko za urodzone poza małżeństwem.
			przedstawiciel ustawowy dziecka (*przez analogię* – jeśli dziecko nie ma pełnej zdolności do działań prawnych					
			organa opieki społecznej – jeżeli dziecko pozostaje na utrzymaniu instytucji prawa publicznego, a powództwo nie zostało wytoczone przez matkę ani przedstawiciela ustawowego					
3.	o odjęcie uznaniu dziecka mocy prawnej	matka		6 m-cy	od daty uzyskania wiadomości o uznaniu	uznającemu	kurator (ustanowiony przez władzę opiekuńczą) – jeżeli uznający nie żyje lub jest	powództwo może być oparte tylko na tej podstawie, że uznający nie jest ojcem dziecka
		dziecko		1 rok	od uzyskania pełnoletności			

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
				6 m-cy	od daty uzyskania wiadomości o uznaniu, jeżeli dowiedziało się o tym później niż wskazywałby poprzedni termin		nieznany z miejsca pobytu	
4.	wniosek o zrównanie dziecka	matka (nawet częściowo ubezwłasnowolniona)	jeżeli dziecko – o ile jest pełnoletnie – wyrazi zgodę	brak		W tym wypadku nie stosuje się zasady kontradyktoryjności, gdyż zastosowanie tej instytucji przebiega w trybie wnioskowym, a nie skargowym.		zrównanie dziecka z dzieckiem małżeńskim następuje w drodze postanowienia władzy opiekuńczej, zatwierdzonego przez sąd apelacyjny
		dziecko (nawet częściowo ubezwłasnowolnione)						
			przedstawiciel ustawowy dziecka niezdolnego do działań prawnych lub małoletniego					

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
***KODEKS RODZINNY* Z 1950 ROKU**								
1.	o zaprzeczenie ojcostwa	mąż matki		6 m-cy	od dnia, w którym dowiedział się o urodzeniu dziecka przez żonę	dziecko i matka	jeżeli matka nie żyje – tylko dziecko	nie dopuszczalne po śmierci dziecka
			przedstawiciel ustawowy męża matki – jeżeli mąż został ubezwłasnowolniony całkowicie z powodu choroby psychicznej, na którą zapadł w ciągu terminu do zaprzeczenia ojcostwa.	6 m-cy	od daty ustanowienia przedstawiciela ustawowego, a gdy o urodzeniu się dziecka dowiedział się później – od daty otrzymania wiadomości			
		matka		6 m-cy	od urodzenia dziecka	dziecko i mąż matki		
2.	o ustalenie ojcostwa	dziecko		brak		domniemany ojciec	kurator ustanowiony przez władzę opiekuńczą – w razie śmierci domniemanego ojca	
		matka						

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
3.	o unieważnienie uznania	uznający		6 m-cy	od daty uznania	brak regulacji		jedynie w przypadku, gdy mężczyzna, który dziecko uznał, nie jest jego ojcem
			matka – jeżeli nie wyraziła uprzednio zgody na uznanie ponieważ porozumienie się z nią napotykało trudne do przezwyciężenia przeszkody.	6 m-cy	od powzięcia wiadomości o uznaniu dziecka			
***KODEKS RODZINNY I OPIEKUŃCZY* Z 1964 ROKU**								
1.	o zaprzeczenie ojcostwa	mąż matki		6 m-cy	od dnia, w którym dowiedział się o urodzeniu dziecka przez żonę	dziecko i matka	jeżeli matka nie żyje – tylko dziecko	niedopuszczalne po śmierci dziecka

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
			przedstawiciel ustawowy męża matki – jeżeli mąż został całkowicie ubezwłasnowolniony z powodu choroby psychicznej lub innego rodzaju zaburzeń psychicznych, na które zapadł w ciągu terminu do wytoczenia powództwa	6 m-cy	od dnia ustanowienia przedstawiciela ustawowego, a jeżeli przedstawiciel powziął wiadomość o urodzeniu się dziecka dopiero później – od dnia, w którym tę wiadomość powziął			
			mąż matki – po uchyleniu ubezwłasnowolnienia, jeżeli przedstawiciel ustawowy męża nie wytoczył powództwa	6 m-cy	od dnia uchylenia ubezwłasnowolnienia, a jeżeli mąż powziął wiadomość o urodzeniu się dziecka dopiero później – od dnia, w którym tę wiadomość powziął			

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	powództwo	legitymacja procesowa czynna		termin do wniesienia powództwa	początek biegu terminu	legitymacja procesowa bierna		ograniczenia wniesienia powództwa
		zasada	sytuacje szczególne			zasada	sytuacje szczególne	
			mąż matki – jeżeli zapadł na chorobę psychiczna lub innego rodzaju zaburzenia psychiczne w ciągu terminu do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa i mimo istnienia podstaw ubezwłasnowolnienia całkowitego nie został ubezwłasnowolniony	6 m-cy	od ustania choroby lub zaburzeń, a gdy powziął wiadomość o urodzeniu się dziecka dopiero później – od dnia, w którym tę wiadomość powziął			
		matka		6 m-cy	od urodzenia dziecka	mąż matki i dziecko	jeżeli mąż matki nie żyje – tylko dziecko	
		dziecko		3 lata	od osiągnięcia pełnoletności	mąż matki i matka	jeżeli matka nie żyje – tylko mąż matki; jeżeli mąż matki nie żyje – kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy	

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
		prokurator		brak				
2.	o ustalenie ojcostwa	dziecko		brak		domniemany ojciec	jeżeli domniemany ojciec nie żyje – kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy	
		matka – do momentu osiągnięcia przez dziecko pełnoletności						
		prokurator		brak				
3.	o unieważnienie uznania	mężczyzna, który dziecko uznał		1 rok	od daty uznania	dziecko i matka	jeżeli matka nie żyje – tylko dziecko	niedopuszczalne po śmierci dziecka
		matka		1 rok	od daty uznania	dziecko i	jeżeli mężczy-	

	o co?	kto?		kiedy?		kogo?		kiedy nie można pozwać?
Lp.	**powództwo**	**legitymacja procesowa czynna**		**termin do wniesienia powództwa**	**początek biegu terminu**	**legitymacja procesowa bierna**		**ograniczenia wniesienia powództwa**
		zasada	**sytuacje szczególne**			**zasada**	**sytuacje szczególne**	
			ustawowy przedstawiciel dziecka – jeżeli matka nie żyje, nie przysługuje jej władza rodzicielska lub porozumienie się z nią napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody	1 rok	od daty uznania	mężczyzna, który dziecko uznał	zna, który dziecko uznał nie żyje – tylko dziecko	
		dziecko pełnoletnie		1 rok	od daty uznania	mężczyzna, który dziecko uznał i matka	jeżeli matka nie żyje – tylko mężczyzna, który dziecko uznał; jeżeli mężczyzna, który dziecko uznał nie żyje – kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy	
		dziecko, które zostało uznane przed osiągnięciem pełnoletności		3 lata	od osiągnięcia pełnoletności			
		prokurator		brak				

Źródło: opracowanie własne autorki.

Source: developed by the author.

Podsumowanie

Przedstawiona wyżej szeroka prezentacja ewolucji prawnych regulacji instytucji pochodzenia dziecka w polskim prawie rodzinnym w latach 1946–1964 skłania do refleksji nie tylko nad literalnym zapisem przepisów prawa, ale także nad jego społecznymi konsekwencjami. Wyraźnie rysuje się dążenie do zrównania w prawach poszczególnych podmiotów. W pierwszej kolejności wymienić należy tu rezygnację w 1950 roku z podziału na dzieci małżeńskie i pozamałżeńskie, zrównanie ich sytuacji prawnej w ramach wytworzenia więzi pokrewieństwa zarówno z rodziną ojca, jak i matki, nałożenia na oboje rodziców obowiązku sprawowania władzy rodzicielskiej, dostarczania środków wychowania i finansowych.

Kodeks rodzinny z 1950 roku zrezygnował z ustawowego wskazania matki jako podmiotu niemal wyłącznie odpowiedzialnego za sprawowanie władzy rodzicielskiej i wychowanie dziecka, z jednoczesnym ograniczeniem roli ojca do kwestii finansowych. W zamian za to obarczył władzę opiekuńczą obowiązkiem rozstrzygania o tych kwestiach w każdym indywidualnym przypadku, po zainicjowaniu postępowania przez strony. Regulacja taka podążała za przemianami społecznymi i zmniejszała uprzednio wyraźnie widoczną stygmatyzację dzieci pozamałżeńskich.

Kolejną istotną kwestią była obserwowana przemiana roli kobiety w prezentowanym fragmencie regulacji prawa rodzinnego. W tabeli 1 zaprezentowano zmiany dotyczące legitymacji procesowej czynnej i biernej podmiotów prawa rodzinnego. Warto zwrócić uwagę, iż w roku 1946 regulacja prawna nie nadawała matce prawa do wytoczenia powództwa przeciwko mężowi o zaprzeczenie urodzeniu dziecka z małżeństwa. Podobnie przy instytucji uznania – mężczyzna uznawał dziecko na zasadzie jednostronnego oświadczenia woli, o którym matka mogła powziąć informację wiele lat po dokonaniu tej czynności (np. jeżeli uznanie następowało w drodze testamentu). Dopiero regulacja z 1950 roku wprowadziła wymóg zgody kobiety na uznanie jej dziecka, do tego czasu natomiast była ona postawiona w roli biernego wykonawcy woli męża tudzież mężczyzny uznającego dziecko.

W kontekście wyżej wymienionych przykładów należy uznać regulację z 1950 roku za postępową i znacznie bardziej przystającą do warunków społecznych. Nie da się również ukryć, iż była to regulacja obarczona wieloma lukami – już analiza porównania zaprezentowanego w tabeli 1 nasuwa ko-

nieczność postawienia pytań, na które *Kodeks rodzinny* nie udzielał odpowiedzi. Dlatego też wysiłki podjęte w celu pełnego ujęcia problematyki prawa rodzinnego, a co za tym idzie, również instytucji pochodzenia dziecka, owocujące uchwaleniem w 1964 roku *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* miały ogromne znaczenie. O ich powodzeniu świadczy chociażby fakt, iż kodeks ten obowiązuje w Polsce do dziś, a dynamiczne przemiany społeczne (jak choćby wzrastająca ilość dzieci urodzonych poza małżeństwem), czy postęp technologiczny (biologiczna możliwość zapłodnienia *in vitro*, czy też surogacji) mają swe odzwierciedlenie już nie w radykalnej zmianie przepisów, lecz w kolejnych nowelizacjach obowiązującego od niemal półwiecza *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, uchwalonego w pierwszym brzmieniu w 1964 roku.

Bibliografia

Dekret z dn. 25 września 1945 r. *Prawo małżeńskie*, Dz. U. 1945, nr 48, poz. 270.

Dekret z dn. 25 września 1945 r. *Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie*, Dz. U. 1945, nr 48, poz. 271.

Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52.

Dekret z dn. 22 stycznia 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo rodzinne*, Dz. U. 1946, nr 6, poz. 53.

Dekret z dn. 14 maja 1946 r. *Prawo opiekuńcze*, Dz. U. 1946, nr 20, poz. 135.

Dekret z dn. 14 maja 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo opiekuńcze*, Dz. U. 1946, nr 20, poz. 136.

Dekret z dn. 29 maja 1946 r. *Prawo małżeńskie majątkowe*, Dz. U. 1946, nr 31, poz. 196.

Dekret z dn. 29 maja 1946 r. *Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie majątkowe*, Dz. U. 1946, nr 31, poz. 197.

Dekret z dn. 3 czerwca 1953 r. *o zmianie kodeksu rodzinnego*, Dz. U. 1953, nr 31, poz. 124.

Ignatowicz J., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1996.

Radwański Z. *Problemy kodyfikacji prawa rodzinnego*, [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego.* Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego, Warszawa 1985.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 11 lipca 1932 r. *Kodeks karny*, Dz. U. 1932, nr 60, poz. 571.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 27 czerwca 1934 r. *Kodeks handlowy*, Dz. U. 1934, nr 57, poz. 502.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 29 listopada 1930 r. *Kodeks Postępowania Cywilnego*, Dz. U. 1930, nr 83, poz. 651.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1928, nr 33, poz. 313.

Szer S., *Współpraca polsko-czechosłowacka w zakresie kodyfikacji prawa rodzinnego.* Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej prof. dr. Kazimierza Przybyłowskiego, Kraków – Warszawa 1964.

Ustawa z dn. 3 czerwca 1919 r. *o komisji kodyfikacyjnej*, Dz. U. 1919, nr 44, poz. 315.
Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dn. 3 stycznia 1945 r. *o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy*, Dz. U.1945 nr 1 poz. 1.
Ustawa z dn. 27 czerwca 1950 r. *Kodeks rodzinny*, Dz. U.1950.34.308, Art. 35.
Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U.1964.9.59.
Ustawa z dn. 25 lutego 1964 r. – *Przepisy wprowadzające kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. 1964.9.60.
Winiarz J., *Kodyfikacja prawa rodzinnego i opiekuńczego PRL*, [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego.* Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego, Warszawa 1985.